

тидії гібридним загрозам, що дозволить залучити до навчального процесу всіх зацікавлених стейкхолдерів культурних трансформацій.

Тема трансформації локальних культурних ландшафтів України в гібридній реальності є підрозділом навчальної дисципліни «Культурні практики як інструмент протидії гібридним загрозам в реальному та віртуальному середовищі», розробка і впровадження якої дозволить зорієнтувати і набути необхідних знань працівників галузі культури.

Таким чином, осмислення питання створення та збереження локальних культурних ландшафтів в гібридних реаліях, дозволило нам дійти наступних висновків: культурний ландшафт – це культурні образи, через які створюється унікальний локальний культурний код; ефективна розбудова локальних культурних ландшафтів залежать від гібридних реалій, стрімка трансформація яких унеможливорює адекватно оцінити і реалізувати їх потенціал; одним із головних завдань у вирішенні розглянутої проблеми є вивчення позитивного досвіду протидії гібридним загрозам, і подальша їх адаптація у вітчизняних освітній простір. Обізнаність в окресленому вище дозволить зберегти культурну неповторність України, в усьому її локальному різноманітті.

Література

1. Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурних практиках України: глобальний, глокальний контекст та локальні особливості (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): дис. ... д-ра культурології : 26.00.06. Київ, 2018. 487 с.

2. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних війн : нові комунікативні технології ХХІ століття. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2017. 260 с.

3. Почепцов Г. Інструментарій хаосу в гібридній війні. URL : academia.edu (дата звернення : 21.03.2020).

УДК 94(477.83/.86):37.014.5 «1914/1918»

РУСИФІКАЦІЯ ОСВІТИ ЯК СКЛАДНИК ІМПЕРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ У ГАЛИЧИНІ В ЧАСІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Ірина Лозинська,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

У статті на основі архівних матеріалів висвітлюється проблема русифікації освіти у Галичині в часі діяльності російського воєнного генерал-губернаторства. Досліджено основні напрями діяльності російської адміністрації та принципи підходу до організації навчальних закладів, реорганізації системи освіти.

Ключові слова: *Перша світова війна, воєнне генерал-губернаторство, суд, Галичина, Росія, Австро-Угорщина, окупація, освіта, русифікація.*

In the article, on the basis of archival materials, highlights the problem of Russification of education in Galicia during the activities of the Russian military Governor-General. The main directions of activity of the Russian administration and principles of the approach to the organization of educational institutions, reorganization of system of education are investigated.

Keywords: *World War I, military Governor-General, the court, Galicia, Russia, Austria-Hungary, occupation, education, Russification.*

Політика російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині у 1914-1917 рр. є невід'ємною складовою фундаментального вивчення Першої світової війни, що дозволяє сучасникам всесторонньо зрозуміти цей глобальний феномен світової історії.

В цілому, сучасна історіографія, хоч і містить багато досліджень даної теми, однак, насправді ґрунтовними можемо вважати декілька основних праць, написаних, як українськими, так і російськими науковцями. Ці дослідження справили вагомий вплив на висновки та оцінку діяльності інститутів державної влади при першій російській окупації Східної Галичини, за що їх вважають концептуальними. Мова йде передусім про дослідження О. Мазура [6], І. Патера [8], А. Бахтуріної [1;2], й частково В. Савченка [14].

22 серпня 1914 року наказом Верховного головнокомандувача було утворено Тимчасове військове генерал-губернаторство Галичини. Генерал-губернатором Галичини було призначено покровителя галицьких москвофілів графа Г. Бобринського, який заявив у своїй програмі, що «буде тут заводити російську мову, закон і устрій». Російська адміністрація спрямувала свій основний удар проти всього українського, в цьому їй всіма силами допомагали польські «ендеки» та галицькі москвофіли.

За словами М. Грушевського, «у всіх ворогів українства з'явилася тверда надія і навіть певність, що тепер можна буде задавити українство до решти в самім жерелі його, яким уважали вони Галичину і на всій Україні Російській. «Кінець українству» – таке було гасло російської адміністрації» [3, с. 527].

Визнання будь-яких національних особливостей та відокремленості українців загрожувало кризою імперській ідентичності та в цілому зовнішньополітичному курсу Російської імперії. Російські науковці та інтелектуали всіляко переконували в «російськості» Галичини. Російська окупаційна влада з початку своєї діяльності дала зрозуміти українцям, особливо інтелігенції, те, що вони не можуть розраховувати на її толерантність.

Це означало, що для російського уряду українці, в принципі, не існували, що й підтвердив Шереметьєв своїм візитом до архієпископів: римо-католицького Більчевського і вірменського Теодоровича, при цьому не згадавши митрополита А. Шептицького – представника українців [18, с. 366].

27 вересня 1914 р. був опублікований циркуляр генерал-губернатора Г.О.Бобринського, де містився перелік основних заходів, проведення яких на вказаній території, вважалось необхідним. Серед цих заходів – русифікація середньої освіти, припинення діяльності громадських організацій, контроль за діяльністю російського православного духовенства, щоби не допустити насильницького повернення в православ'я місцевого населення [7, арк. 11].

Появі циркуляра 27 вересня 1914 р. передували два документи. Це доповідна записка члена Державної Думи Ч.М.Чихачьова «По навчальній справі у Східній Галичині і Буковині» [13, арк. 43-43 зв.] на ім'я генерал-губернатора Г.Бобринського. У ній вказувалося: «Маючи на увазі... існування глибоко ворожої Росії школи з викладанням на польському, німецькому і штучно створеному українському жаргоні й задаючись метою створення російською державною владою в цьому краї у найближчі роки виключно російської школи, нижчої, середньої і вищої, дозволимо собі запропонувати:

- університети й інші вищі навчальні заклади закрити на невизначений час;
- негайне введення курсів російської мови для вчителів Східної Галичини і Буковини в найближчих міських центрах і ввести з 1 січня в усіх навчальних закладах краю викладання російської мови як обов'язкового предмета;

- приймати різнобічні заходи для ознайомлення з російською літературною мовою, історією і географією Росії учбового персоналу і учнів;
- обіцяти особливі нагороди і подяки російських властей тим керівникам учбових закладів, які введуть навчання російської історії, географії, літератури в нинішньому учбовому році і зуміють досягти добрих результатів;
- тимчасово розпочати в середній і нижчій школах викладання на тих мовах, на яких воно велося до сих пір, а також і на малоруському наріччі, з тим однак, щоби фонетичний правопис був замінений російським, а з 1916 р. – викладання вести виключно російською мовою, допускаючи місцеві мови і наріччя лише при першому поясненні учням» [13, арк. 46-46 зв.].

Д.М. Чихачьов в першій половині вересня 1914 року не просто отримав положення щодо організації навчання в Східній Галичині, а здійснив ряд практичних кроків для втілення цього положення на практиці і розпочав підготовку фундаменту для створення російських шкіл у Східній Галичині.

Для цього Чихачьов зустрівся в Києві з керівником («попечителем») Київського навчального округу О.М. Деревецьким. Останній запропонував начальнику канцелярії Д.Т.Іванову і директору народних училищ Київської губернії Б.В. Плєскову розробити під керівництвом Чихачьова положення про тимчасове адміністративне управління учбової частини в Галичині, а також план і програму курсів для підготовки вчителів російської мови в Галичині [5].

Погляди Чихачьова поділяв гр. Г. Бобринський, який в своїй записці «Про мову в Галичині і Буковині» зазначав: «Тепер, коли Червона Русь стала частиною російської держави, штучні успіхи української мови і фонетики повинні впасти... У початкових школах повинна викладатися наша російська літературна мова, але при навчанні слід користуватися і місцевими піднаріччями. У гімназіях ж і вищих навчальних закладах, звичайно, може мати місце тільки наша літературна мова» [13, арк. 48 зв.].

Активними прихильниками введення російської мови на території Східної Галичини виступали місцеві русофільські налаштовані громадські діячі. Один з лідерів «Русского народного совета Прикарпатской Руси» Ю. Яворський 22 вересня 1914 р. опублікував статтю про майбутнє Галичини, в якій, на його думку «... перш за все повинна би переможно піднятися в ній... прекрасна і вільна, велика і могутня царственна російська мова! В усіх областях і проявах її суспільного і громадського життя, в школах і канцеляріях, на зборах і в пресі, в написах, оголошеннях, промовах... В історично російському краї... не повинно бути іншої публіцистичної, суспільної і державної мови, крім єдиної, переможної, господарської мови – російської» [11].

Аналогічно висловлювався ще один русофільський діяч С.Ю.Бендасюк: «Російською повинна бути наша школа у повному своєму складі, тобто починаючи з народних і закінчуючи вищими навчальними закладами» [10].

Місцеві русофіли прагнули представити вимоги до введення російської мови і російської школи, як відображення потреб населення всієї Східної Галичини. На позицію генерал-губернатора Бобринського мали значний вплив національно налаштовані члени Державної Думи. Напевно це і спричинило пункт у циркулярі від 27 вересня 1914 р. «Про школи і товариства», де зазначалося про закриття всіх середніх, нижчих і вищих учбових закладів. А питання можливості їхнього відкриття прямо пропорційно залежало від благонадійності та знання російської мови вчителями таких навчальних закладів.

Відмітимо, що на території Східної Галичини знаходилась значна кількість австрійських державних учбових закладів, які передбачалося повністю ліквідувати в найкоротший термін. Ці школи були визнані як глибоко ворожі Росії і закриті [16, арк. 38].

25 листопада 1914 р. наказом Верховного головнокомандуючого було затверджене тимчасове положення з нагляду за учбовою частиною Галичини. Ним вводився штат дирекції й інспекції народних училищ для контролю за середніми і початковими учбовими закладами [16, арк. 38].

З 1 січня 1915 р. у Львові й Галичині Бобринський вирішив відкрити декілька приватних російських і польських середніх і початкових шкіл. При цьому відкриття польських шкіл було дозволено на таких умовах: викладання російської мови (5 годин на тиждень), затвердження генерал-губернатором складу вчителів і використання підручників з історії, географії, польської мови і польської літератури, затверджених міністерством народної освіти Російської імперії [2, с. 91]. З вересня 1914 р. в початкових і середніх школах Галичини розпочалося викладання російської мови [9] для «здійснення заходів спрямованих для духовного зближення галицького народу з російським» [2, с. 91].

У березні 1915 р. дирекцією народних училищ був розроблений проект організації російської школи в Галичині. Процес з введення в Галичині загальної народної освіти був визнаний своєчасним. Протягом п'яти років в Галичині передбачено було відкриваючи щорічно по 1800 шкіл, відкрити 9 тис. шкіл. Реформою охоплювалася не тільки початкова школа. Також було визнано необхідним відкрити 70 вищих народних училищ, близько 60 курсів при таких училищах, а також 25 жіночих і стільки ж чоловічих гімназій.

Крім цього, особливу увагу слід було приділити підготовці вчительських кадрів. Для цього планувалося відкрити 10 учительських семінарій і два інститути [5]. Кадри російськомовних вчителів розпочали готувати вже взимку 1914–1915 рр. на короткотермінових курсах російської мови. У Львові, Самборі, Тернополі, Станіславові були відкриті двомісячні курси, на які приймали осіб, які займалися педагогічною діяльністю і були знайомі з російською мовою [5; 12]. У програму занять на курсах було включено: навчання російської мови, навчання російської історії, літератури, історію російської культури. На курси було зараховано 350 осіб. Досвід роботи курсів до весни 1915 р. російські власті вважали успішним, і в березні 1915 р. були розроблені плани відкриття нових курсів, на які передбачалося прийняти близько 600 осіб. Цілком реалізувати ці плани не вдалося, але на початку травня 1915 р. були відкриті російські урядові педагогічні курси в Бродях і Жовкві. Крім урядових курсів на території Східної Галичини аналогічні курси активно організовували місцеві громадські діячі. Зокрема, русофільська організація «Общество им. М. Качковского» з 1 травня 1915 р. відкрила загальнодоступні безплатні чотиримісячні курси російської мови, історії і географії Росії [4].

23 січня 1915 р. Рада міністрів за проханням «Галицько-російського товариства» звернулася до Міністерства народної освіти з проханням про виділення із військового кредиту 35 тис. руб. надав необхідну суму на утримання в Петрограді при жіночій гімназії М.О.Лохвицької-Скалон безкоштовних тимчасових курсів для 150 вчительок-галичанок. На курсах слухачки вивчали російську літературу, історію, географію [16, с. 117, 386].

7500 руб на організацію курсів було виділено також Петроградською міською думою. При цьому, частина членів Міської думи виступала проти субсидювання курсів. Але прохання підтримав міський голова і більшість членів Думи, і кошти були виділені [17].

Отже, окупація Галичини російськими військами призвела до ліквідації насамперед українського і подальшому в цілому національно-політичного життя краю.

Література

1. Бахтурина А. Ю. Окраины Российской империи: государственное управление и национальная политика в годы Первой мировой войны (1914 – 1917). М., 2004. 394 с.
2. Бахтурина А.Ю. Политика в Российской Империи в годы Первой мировой войны. М.: «АИРО-XX», 2000. 264 с.
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Нью-Йорк, 1990. 620 с.
4. Львовский вестник. 1915. 2 мая.
5. Львовский вестник. 1915. 27 марта.
6. Мазур О. Я. Східна Галичина у роки Першої світової війни (1914 – 1918): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 1997. 23с.
7. Обязательное постановление и циркуляры военного генерал-губернатора. Материалы об организации гражданского управления в Галиции. РДВІА (Російський державний військово- історичний архів, м. Москва, Російська Федерація). Ф. 2005. Оп. 1. Спр. 12.
8. Патер І.Г. Статус окупованих територій Галичини і Буковини в 1914 – 1917 рр. Історія державної служби в Україні. Т. 1. К., 2009. С. 379 – 409.
9. Правительственный вестник. 1914. 26 сентяб.
10. Прикарпатская Русь. 1914. 11 октяб.
11. Прикарпатская Русь. 1914. 22 сентяб.
12. Прикарпатская Русь. 1914. 4 декабря;
13. Приложения к записке чиновника особых поручений А.В. Петрова о Галиции и Буковине. Часть II. Департамент духовных дел иностранных исповеданий Министерства внутренних дел. РДІА (Російський державний історичний архів, м.Санкт-Петербург, Російська Федерація). Ф.821. Оп. 150. Спр. 38.
14. Савченко В.Н. Восточная Галиция в 1914 – 1915 годах: Этносоциальные особенности и проблема присоединения к России. Вопросы истории. 1996. № 11–12. С. 95 – 106.
15. Совет министров Российской Империи в годы Первой мировой войны. Бумаги А.Н.Яхонтова. – СПб., 1999. – 406 с.
16. Справка по вопросам административного управления в Галицийском генерал-губернаторстве; сведения о мероприятиях, проводимых в Галиции Министерствами финансов, просвещения и внутренних дел. Материалы об организации гражданского управления в Галиции. РДВІА. Ф. 2005. Оп. 1. Спр. 13.
17. Украинская жизнь. 1915. № 1. С. 81.
18. Achmatowicz A. Polityka Rosji w kwestii polskiej w pierwszym roku Wielkiej Wojny 1914 – 1915. Warszawa, 2003. 420 s.

УДК 78.07/071

БОРТЬБА З РОСІЙСЬКИМ ТОТАЛІТАРИЗМОМ ЯК ДУХОВНИЙ ІМПЕРАТИВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИКА ДРУГОЇ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ ХУДОЖНИКА ВІКТОРА ЦИМБАЛА

Олександр Музичко,

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

У статті проаналізовано діяльність видатного українського художника Віктора Цимбала щодо його протидії впливу на українську еміграцію російського советського тоталітаризму. Зроблено висновок, що маючи досвід становлення особистості у буремній революційній Україні 1917 – 1921 років, що боролася за власну свободу, В. Цимбал проніс вогонь ненависті до російського поневолення України крізь усю свою тривалу еміграцію. Сильніше цієї ненависті була лише його любов до України. Йому вдалося вже не зброєю, а засобами дошкульної політичної сатири завдавати відчутні удари советській російській тоталітарній системі.